

informatör

1973

3

Po vseh naših deloviščih se vršijo obširne razprave o osnutku Zvezne in Republiške ustave. V dosedanjih razpravah o ustavnih spremembah se je pojavilo nekaj vprašanj, ki niso bila dovolj jasno in razumljivo pvedana. Zato bomo v nadaljevanju skušali v poljubnih besedah, v kolikor je pač to mogoče, ponoviti glavne značilnosti ustavnih sprememb.

Dosedanjo ustavo smo s svojim razvojem in čedalje bolj usmerjeno potjo nekoliko prerasli in potrebno je bilo, da ji dodamo nekaj izboljšav, sprememb in dopolnil. Vse te stvari niso nove, tudi jih ne postavlja in vriva nekdo od zgoraj, ampak so zrasle z našim samoupravnim družbenim razvojem kot plod razmer, torej spodaj, kjer smo neposredni proizvajalci, delavci. Samo življenje in delo, njegove dobre in slabe izkušnje so zahtevale nov osnutek ustave; tisti, ki so "na vrhu", so te izkušnje in potrebe samo strnili in preoblikovali v besede. Torej smo tvorci nove ustave vsi, največji delež pri tem pa imajo prav delavci iz neposredne proizvodnje.

V tem času imamo pred seboj osnutek ustave in treba jo bo sprejeti, seveda pa ne tako, da bomo samo dvignili roko in bo opravljeno. Treba je poznati stvari in probleme, če hočeš o njih demokratično odločati, za to pa delavcu ni treba imeti fakultete. V svoji TOZD lahko vsak delavec s svojega delovnega položaja spozna probleme in o njihovem reševanju odloča. Tu se torej začne tista demokratičnost - ustava je namreč okvir, ki daje smer razvoju, kako pa bo sprovedena v življenje, bomo morali s svojim delom pa sami poskrbeti. Zato je tako pomembno, kako bomo našo nadaljno pot načrtali z ustavo in zato se je nikar ne lotimo le površno. Ob pregledu členov osnutka se moramo lotiti tudi nekaterih pomembnih nalog. Tako moramo pregledati dosežanje delo in izkušnje in to s stališča določil novega osnutka. Določila dobro preberimo in jih primerjamo z izkušnjami, do katerih smo se v delu dokopali. Na tej osnovi pa dajmo pripombe za izpopolnitev ustave. Prav zato so pri nas tako široke razprave, da je vsakomur zagotovljeno, da tudi sam pomaga pri izboljšavi osnutka. Še vedno je čas za tehtna dopolnila. Temelji vsake družbe so ljudje, ki delajo in njihove skupnosti (TOZD, krajevne skupnosti, samoupravne-interesne skupnosti itd.) To pomeni, da nam nikakršne ustave in statuti ne bodo pomagali, če ne bomo omogočili, da bodo delovni ljudje neposredno in delegatsko vplivali na ustvarjanje dobrin in njihovo trošenje v družbi. Treba bo doseči, da bo delavec res imel poleg pravice ušvarjanja tudi pravico do deleža oz. soodločanja, kako se presežno delo deli ali porablja; s tem bo konec s "skrbništvom" tako imenovanih predstavnikov, ki so do sedaj brez pravic povezave z delavcem "skrbeli" zanj.

Družbenoekonomski položaj človeka v združenem delu je določen kot izhodišče za vse nadaljne ustavne opredelitve. Vse mora izhajati iz tega in omogočati tako uresničevanje materialnih samoupravnih pravic delovnega človeka v celotnem

odločanju o družbenih zadevah. V združenem delu zagotavlja ustava delavcu tako imenovane neodtuljive pravice. Med temi je osnovna pravica, da v temeljni organizaciji združenega dela odloča o dohodku, ki ga ustvari in si tako pridobiva osebni dohodek. Prej je ustava omogočala delavcu, da je odločal o delitvi dohodka, predvsem znotraj delovne organizacije. Sedaj imajo v temeljni organizaciji združenega dela pregled tudi nad dohodkom, ki so ga njeni delavci dosegli s svojim delom tudi izven TOZD (n.pr. v skupnosti temeljnih organizacij, v celotnem podjetju, združenem podjetju, v poslovnih združenjih itd.) V dohodek temeljne organizacije združenega dela sodi tudi tistidel, ki ga TOZD doseže kot vlagatelj sredstev v poslovni banki ali drugi denarni organizaciji ali pa TOZD (proizvodne dejavnosti) v trajnem sodelovanju s trgovinsko organizacijo združenega dela. Torej o tem celotnem dohodku odločajo delavci v TOZD, prav tako s tistim delom, ki je rezultat minulega dela delavcev. Nova ustava pa teži še k nečemu: odtujevanju dohodka delavcu tudi po družbeno političnih skupnostih. Delavcu je dana pravica, da odloča tudi o tistem delu dohodka, ki ga izloča tako v obliki raznih prispevkov za šolstvo, kulturo, zdravstvo in potrebe drugih družbenih dejavnosti, kakor tudi v obliki davkov občini, republiki in federaciji. S tem je prvič v zgodovini dana ustavna možnost, da delavec odločilno vpliva na skupno in splošno porabo izven svoje organizacije združenega dela. Pri vsem tem pa moramo paziti, na to, da je dohodek kot del sredstev družbena lastnina; dohodek, ki je dosežen v TOZD, je rezultat dela delavcev v tej organizaciji, vendar tudi rezultat celotnega družbenega dela in tako je torej družbena lastnina. S to družbeno naravo dohodka se delavec obvezuje, da bo z dohodkom in tudi z drugimi sredstvi v družbeni lastnini ravnal kot dober gospodar, predvsem pa, da bo pri delitvi dohodka upošteval ne samo rezultate svojega dela, temveč tudi rezultate skupnega dela z drugimi delavci ter celotnega družbenega dela, ki so kakorkoli vplivali na to, da je bil dosežen takšen dohodek.

Vendar je bilo premalo delavcu dati samo pravice, če pa sama organizacija upravljanja ni bila prilagojena novim razmeram. Tako smo morali postaviti takšne načine in oblike upravljanja, ki bi delavcu omogočili, da neposredno in po delegatskem načelu odloča o usodi svojega ustvarjenega dohodka. Zato pa je bilo odločanje potrebno prenesti v temeljno organizacijo združenega dela, ki je delavcu najbližja in seveda tudi najbolj primerna za njegovo neposredno odločanje. V njej delavci volijo svoje delegate, torej je TOZD vir delegacij delovnih ljudi in pravo mesto odločanja o njihovih materialnih interesih. Po svojih delegatih pa sodeluje tudi pri odločanju v samoupravnih organih poslovne banke glede vloženih sredstev in drugod.

V novi ustavi je tudi jasno povedano, da treba ločiti funkcije upravljanja od izvršilnih in poslovodnih nalog. Organ upravljanja je le delavski svet oziroma drug ustrezen organ upravljanja v delovni organizaciji in sestavljeni organizaciji združenega dela (skupščina, konferenca). V organu upravljanja ne morejo biti izvoljeni delavci na vodilnih delovnih mestih, ali član kolegijskega poslovodnega organa. O pravicah delavca ni mogoče odločati brez večine glasov delavcev vsake temeljne organizacije združenega dela oziroma brez soglasja vseh TOZD. Celotni sistem samoupravljanja v organizacijah združenega dela je torej dosledno izpeljan tako, da je neposredni proizvajalec tudi neposredni samoupravljaec.

Osnutek naše ustave pa ima nekatere posebnosti, ki jih je z ozirom na svojstven slovenski način gospodarjenja obravnava samo slovenska ustava. Tako imamo samo pri nas samoupravne interesne skupnosti in sicer na tistih področjih življenja in dela, na katerih nam to omogoča že dosežena stopnja razvoja naše republike. Samoupravne interesne skupnosti naj bi zamenjale tisto administrativne, s strani države urejevane dejavnosti. Moramo povedati, da zadnja leta že zasledimo take skupnosti - n.pr. na področju vzgoje in izobraževanja, zdravstva in socialnega zavarovanja itd.

V vsej naši pretekli praksi se je pokazalo, da je šibka točka samoupravljanja odnos do družbenih sredstev, o katerih bi morali odločati tisti, ki so jih ustvarili. Tako smo že pred sprejetjem delavskih amandmajev leta 1971 zahtevali, da je že enkrat treba dati samim delavcem v roke sredstva za učinkovito, varstvo njihovih samoupravnih pravic, zaostriti vprašanje odgovornosti v organizacijah združenega dela vseh tistih, ki razpolagajo ali uporabljajo družbena sredstva. Tako se je rodila delavska kontrola. Nova ustava določa, da delavci v organizaciji združenega dela uresničujejo samoupravno kontrolo v delavskem svetu oziroma njemu ustreznemu organu ali po posebnem organu, ki ga sami ustanovijo. Lahko vidimo, da gre torej za nadzorni organ delavcev, kar pomeni, da mora tak organ biti tudi sestavljen iz delavcev. Ko že govorimo o odgovornosti - pri samoupravljalovski odgovornosti gre predvsem za odgovornost pri odločanju, za odgovornost pri izvrševanju odločitev in odgovornost za pripravljanje odločitev. Za vsako od teh faz je pooblaščen organ, služba ali posameznik, ki je za izvrševanje takega pooblastila po novi ustavi odgovoren tudi materialno. Pri izvrševanju samoupravnega nadzorstva in uresničevanja ustavnih načel o odgovornosti bodo imeli delavci več možnosti za odkrivanje primerov, ko posamezniki ali skupine v organizaciji združenega dela kratijo delavcu njegove samoupravne pravice ali oškodujejo družbeno lastnino. Nova ustava torej delavcem ne daje samo pravice samoupravljanja, temveč jim daje v roke tudi sredstva za zaščito te pravice.

Kakor je urejen sistem samoupravljanja v združenem delu, tako mora biti urejen tudi sam politični sistem, mora biti nadaljevanje ureditve v bazi. Vsi resnični interesi delovnih ljudi morajo biti vedno neposredno navzoči pri političnem upravljanju družbenih zadev. Iz političnega sistema morajo biti izločeni vsi posredniki, ki se v imenu delovnih ljudi pojavljajo kot njihovi predstavniki v političnem odločanju. Garancijo za to daje delegatski način odločanja v skupščinah, ter v vsem drugem političnem

in družbenem sistemu. Neposredna odločitev delavcev v vseh delovnih ljudi v družbeno dogajanje, dogovarjanje in odločanje pomeni nadaljni korak v naših spremembah. Z uvedbo delegacij uresničuje osnutek pomemben korak pri odpravljanju še obstoječih ostankov starega predstavništva. Uvedba delegacij bo brez dvoma pomenila eno od najbolj korenitih sprememb in novosti v sklopu ustavnih sprememb.

Delovni ljudje vladajo in upravljajo druge družbene zadeve z odločanjem v TOZD in preko delegatov v organih upravljanja organizacij združenega dela, enako preko delegatov pa tudi v skupščinah družbeno političnih skupnosti in njim odgovornih organih. Dosedaj pa je bila udeležba občanov pri samoupravljanju in izvrševanju oblasti omejena le na zборе volilcev, referendum in na izvoljene delegate v organe upravljanja samoupravnih organizacij in v predstavniške organe družbenopolitičnih skupnosti.

Samoupravljanje v novem osnutku zajema vsa področja družbenega življenja od TOZD do federacije. Delavci uresničujejo samoupravljanje v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela z odločanjem na svojih zborih in referendumih ter preko delegatov v delavskih svetih in drugih organih upravljanja, ki jih neposredno volijo in odpoklicujejo in ki so njim odgovorni, tu je pa tudi še kontrola nad izvrševanjem odločitev in nad delom organov in služb organizacij združenega dela. Sestava delavskega sveta oziroma drugega ustreznega organa upravljanja v temeljni organizaciji mora ustrezati strukturi delavcev temeljne organizacije, v njem morajo biti zastopani delavci vseh delov delovnega procesa v organizaciji. Pomemben je tudi način, kako delavski svet delovne in druge organizacije združenega dela sprejemajo odločitve. Te je mogoče sprejemati le v soglasju z vsako od TOZD. Že pred leti se je v razpravah pokazala zahteva po opredelitvi odgovornosti za vestno opravljanje samoupravljaljskih funkcij vsakega delavca. Osnutek vsebuje

odločbe tudi o tem - o odgovornosti članov organov upravljanja, izvršilnih organov in vsakega delavca. Posebej so navedeni primeri, ko so vsi ti tudi materialno odgovorni za svoje delo oziroma za svoje odločitve in predloge.

Pomemben korak pri izpopolnjevanju samoupravljanja je tudi samoupravna kontrola delavcev, ki se ustanovi v organizaciji združenega dela. To ni strokovna kontrolna služba, ampak poseben samoupravni organ delavcev.

Nam v delovnih organizacijah bo odslej veliko bližja tudi krajevna skupnost. Sedaj je to posebna samoupravna interesna skupnost, v kateri delovni ljudje uresničujejo in zadovoljujejo svoje skupne interese in potrebe, se povezujejo z organizacijami združenega dela in z drugimi samoupravnimi organizacijami in skupnostmi ter sodelujejo pri opravljanju družbenih zadev in odločanju o vprašanih skupnega pomena tako v občini in širših družbenopolitičnih skupnosti, kot tudi v organizacijah združenega dela in samoupravnih interesnih skupnostih. Torej gre pri krajevni skupnosti za skupnost delovnih ljudi, kjer rešujejo vsa tista vprašanja svojega življenja, ki so po svojem značaju taka, da jih lahko najbolj učinkovito rešujejo na mestu prebivanja. Krajevna skupnost je tudi skupnost tistih TOZD in drugih samoupravnih skupnosti in organizacij, ki na območju krajevne skupnosti služijo ljudem.

Kako pa je s skupščinskim sistemom? Po novem se morajo samoupravni zbori v skupščini voliti in oblikovati po načelu delegiranja. Splošno pristojne politične zборе občinskih, pokrajinskih, republiških in zvezne skupščine je treba prilagoditi samoupravno-demokratski naravi delegacij delovnih ljudi. V temeljnih organizacijah združenega dela in drugih skupnostih se oblikujejo delegacije kot temeljne oblike njihovega organiziranja. Tako postanejo delegacije temelj skupščinskega sistema. Sestava delegacije temeljne

organizacije združenega dela in druge delovne skupnosti mora ustrezati strukturi delavcev v tej TOZD, tako kot mora sestava delegacije krajevne skupnosti ustrezati strukturi prebivalstva in zagotoviti zastopanost delovnih ljudi v združenem delu na njenem območju. V delegaciji TOZD ne morejo biti izvoljeni delovni ljudje na vodilnih delovnih mestih v teh organizacijah, ki po ustavi ne morejo biti člani delavskega sveta ali drugega ustreznega organa upravljanja. Kandidacijski postopek je organiziran v okviru organizacije SZDL, oziroma sindikatov v temeljnih samoupravnih organizacijah in skupnostih. Delegacije bodo velike sorazmerno s številom delovnih ljudi v delovnih organizacijah. Zaradi omejenega števila delegatov v zborih skupščine, se bodo morale delegacije temeljnih samoupravnih organizacij in skupnosti povezovati v konference delegacij, ki bodo pošiljale delegate v zборе skupščin. Pri pošiljanju delegatov v zборе skupščin bodo konference delegacij upoštevale, katera vprašanja se bodo obravnavala na zasedanju zborov. Tako bodo pošiljale tiste delegate, ki bodo obravnavana vprašanja najbolj poznali. Delegacija je dolžna obveščati TOZD oziroma skupnost o svojem delu in je za svoje delo odgovorna tej organizaciji oziroma skupnosti. Z "imuniteto" delegata pa je tako: ostane le še "delavska imuniteta", ki omogoča delavcu nemoteno opravljanje njegovih dolžnosti v skupščini. Nihče ne bo mogel klicati delegata na odgovornost, ga kaznovati ali mu vzeti prostosti za stališče, ki ga je zavzel v skupščini. Delegat pa ni več zavarovan pred uvedbo kazenskega postopka v taki meri, kot dosedaj.

Občina se mora razvijati predvsem kot samoupravna skupnost in v vseh centrih odločanja so pri sprejemanju odločitev prevladujoči interesi delavskega razreda in delovnih ljudi, medsebojna razmerja v občini pa se usklajajo predvsem s samoupravnim sporazumom in družbenimi dogovori. Občinsko skupščino sestavljajo zbori samoupravnih skupnosti s posameznih področij dela, ki skupaj sestavljajo enotni zbor združenega dela, poleg njih pa še zbor krajevnih skupnosti.

Sodstvo - sodišča in samoupravni sodni organi so pri svojem delu vezani na ustavo, zakon in na tiste samoupravne splošne akte, ki so sprejeti neposredno na podlagi ustave. Klasično načelo o ustavnosti in zakonitosti je tako dopolnjeno s kvalitetno novo vsebino, ki jo predstavljajo tisti samoupravni splošni akti, ki niso izdani na podlagi zakona, temveč neposredno na podlagi ustave. V skladu z zveznim zakonom morajo biti le predpisi in splošni akti zveznih organov, medtem ko je za republiške in občinske predpise in splošne akte ter samoupravne splošne akte določeno, da le ne smejo biti v nasprotju z zveznim zakonom. Bistvena sprememba, ki je v skladu s temeljnimi družbenoekonomskimi odnosi, je ustanovitev samoupravnih sodnih organov kot posebnih organov, ki so v svojem odločanju enakopravni sodiščem kot državnim organom in ki rešujejo spore, ki se pojavljajo v sferi samoupravljanja. Z razvojem samoupravljanja pa prehaja urejanje širokega področja pravic in obveznosti iz državne sfere na samoupravne subjekte same. Samoupravni sodni organi, ki se oblikujejo kot sveti za reševanje sporov iz samoupravnih razmerij, samoupravna sodišča, arbitraže in rabsodišča, poravnalni sveti rešujejo spore, ki jim jih poverijo delovni ljudje.

Skupščina socialistične republike Slovenije

Skupščina družbenopolitične skupnosti izhaja iz združenega dela. Skupščino SRS sestavljajo gospodarski zbor, prosvetno kulturni zbor, socialno zdravstveni zbor in enotni zbor združenega dela. Politično-izvršilno funkcije v skupščini SRS opravlja republiški svet. Tu pa je še nov organ republike - predsedstvo SR Slovenije. Njegovo članstvo med drugim sestavljata tudi predsednika ZK in SZDL. Predsedstvo republike obravnava vprašanja s področja splošnega ljudskega odpora, mednarodnih odnosov, varstva z ustavo določenega reda, družbene samozaščite, varstva ustavnosti in zakonitosti in

druga temeljna politična vprašanja iz pristojnosti skupščine SRS, zavzema stališča o teh vprašanjih, daje pobudo za njihovo obravnavo in lahko daje predloge za njihovo reševanje pristojnim organom družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih organizacij združenega dela ter predlaga razprave o teh vprašanjih v družbenopolitičnih organizacijah. Če o spornih vprašanjih ne pride do soglasja med predsedstvom republike in skupščino SRS, preneha predsedstvu republike mandat, ne razpusti pa se pristojni zbor skupščine, to pa zaradi tega, ker so zbori republiške skupščine delegatski zbori, ki izvirajo iz delegacij temeljnih samoupravnih skupnosti in skupnosti. Imeli pa bomo tudi svet republiških sekretarjev. Ta koordinira in usklajuje delo republiških upravnih organov in izvršuje druge naloge izvršilno-upravnega značaja. Svet republiških sekretarjev koordinira in usklajuje delo upravnih organov ter opravlja druge izvršilno upravne zadeve, izdaja uredbe in druge predpise za izvrševanje republiških ter zveznih zakonov v okviru republiške pristojnosti itd.